

4. ЕКОНОМІКА, ПЛАНУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗЯХ

УДК 330.59

Проф. В.І. Приймак, д-р екон. наук;

доц. О.Р. Голубник, канд. екон. наук – Львівський НУ ім. Івана Франка

РАНЖИРУВАННЯ КРАЇН ЗА РІВНЕМ ЕКОНОМІЧНОГО ДОБРОБУТУ ЇХНЬОГО НАСЕЛЕННЯ

Проаналізовано еволюцію економічних теорій добробуту населення. Досліджено методологічні підходи до вимірювання економічного добробуту домашніх господарств. Сформовано систему показників, що дає змогу адекватно оцінити добробут населення країни. Запропоновано алгоритм ранжирування країн за рівнем економічного добробуту їхнього населення, який враховує купівельну спроможність доходів їхніх домогосподарств.

Ключові слова: економічний добробут, добробут населення, доходи населення, споживчий коштик, паритет купівельної спроможності.

Процес становлення і розвитку ринкових відносин за останнє десятиліття супроводжувався появою низки негативних тенденцій, що перешкоджають економічному зростанню України. До факторів, що посилюють економічні труднощі перехідного періоду, належить значне зниження доходів населення, зростаюча майнова диференціація суспільства і, як наслідок, масштабне поширення бідності. Своєю чергою, зниження життєвого рівня більшості населення країни зумовлено спадом промислового виробництва, безробіттям, зростанням цін та складністю адаптації людей до нових економічних умов господарювання. Загалом, структурна перебудова вітчизняної економіки істотно вплинула на рівень економічного виробництва, мотивацію праці та добробут населення.

У сучасних умовах господарювання саме рівень економічного добробуту населення є об'єктивним показником оцінки трансформаційних процесів в економіці, успішної реалізації соціально-економічних програм розвитку, ефективності державної політики в країні.

Проблеми оцінювання добробуту населення знайшли своє відображення у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. Вирішенню цих проблем присвячено наукові розробки зарубіжних авторів, серед яких: Р. Адамс, Р. Барро, А. Бігстен, В. Нордхауз, М. Пундарік, М. Равальйон, П. Самуельсон, А. Сен, П. Таунсенд, Дж. Тобін, які пропонують методики вимірювання добробуту, бідності, а також досліджують взаємозв'язок між динамікою цих показників та економічним зростанням. Вагомий внесок у вирішення цієї проблеми належить і українським вченим, таким як О. Безтелесна, В. Близнюк, А. Гвелесіані, О. Грیشнова, О. Длугопольський, А. Колот, О. Кошулько, Е. Лібанова, І. Малий, В. Мортіков, О. Марець, С. Пачишин, Н. Холод та інші. Актуальність вітчизняних досліджень зумовлена низьким рівнем доходів населення нашої країни, змінами рівня і структури споживання, погіршенням якості життя, і як наслідок, потребою розробки дійової державної соціально-економічної стратегії, спрямованої на підвищення рівня добробуту суспільства. Однак, науковці досі не розробили єдиного підходу до визначення комплексу показників, що формують

економічний добробут населення, а також методики його вимірювання. Тому потрібно продовжувати наукові пошуки в цьому напрямку. Пропоновані підходи до вирішення розглядуваної проблеми мають бути інноваційними, зокрема використовувати сучасні математичні методи [1] та найновіші інформаційні технології [2].

Їх ефективність значною мірою залежить від того, наскільки глибоко в них використовуються математичні методи і моделі [1], а також сучасні інформаційні технології [2]. Застосування в економічних дослідженнях математики і комп'ютерної техніки дає змогу виробити на їх підставі не тільки якісні, а й кількісні висновки.

У процесі еволюції економічних доктрин змінювались погляди провідних економістів на добробут населення та підходи до його оцінювання. Так, англійський економіст Генрі Сіджвік, один із засновників економічної теорії добробуту, пропонував розглядати багатство і добробут з двох позицій – суспільства та окремого індивіда. Він встановив, що одні і ті ж поняття мають різне значення залежно від мікро- чи макроекономічного рівнів їхнього аналізу. Окрім цього, Г. Сіджвік звернув увагу дослідників на існування конфлікту між вигодою суспільства в поточний момент часу та інтересами майбутніх поколінь. Загалом, наукові праці Г. Сіджвіка здійснили вагомий внесок у формування доктрини змішаної економіки, в якій поряд з економічними виділяють неекономічні чинники добробуту [3].

Новий підхід до визначення суспільного добробуту розробив італійський економіст В. Парето, який запропонував принцип оптимальності. Цей принцип отримав назву "оптимум за Парето" та став основою так званої "нової" економіки добробуту. Згідно з критерієм добробуту Парето, оптимальним є такий стан економіки, за якого неможливо покращити добробут одних членів суспільства без погіршення становища інших. Відповідно, будь-яка зміна економічних умов, що створює вигоди для якої-небудь групи індивідів і не завдає нікому шкоди, підвищує суспільний добробут [4].

Особливе місце серед дослідників економічного добробуту належить видатному англійському економісту, представнику неокласичної економіки Артуру Пігу, який продовжив дослідження теорії Г. Сіджвіка у своїй праці "Економічна теорія добробуту". Розроблена ним концепція економіки добробуту полягає в тому, що соціальний добробут у ній розглядається як сума добробуту окремих індивідів. До факторів, що визначають соціальний добробут, А. Пігу відносить такі показники, як: якість життя, умови праці та відпочинку, доступність освіти, умови навколишнього середовища, медичне обслуговування, громадський порядок та інші. Окрім суспільного добробуту, А. Пігу вводить поняття економічного добробуту, яке визначає як частину загального добробуту, що може бути виміряна за допомогою грошей. При цьому він стверджує, що збільшення або зменшення економічного добробуту не завжди призводить до відповідних коливань соціального добробуту. Як міри для оцінювання величини економічного добробуту населення будь-якої країни Пігу пропонував використовувати національний дохід [5].

Розвиваючи ідеї А. Пігу, американські економісти Джеймс Тобін і Вільям Нордгауз запропонували використання нового мірила добробуту – По-

казника (міра) Економічного Добробуту (Measure of Economic Welfare, MEW), який, на відміну від раніше запропонованих показників системи національних рахунків (ВВП, національний дохід і т.ін.), дає змогу точніше оцінити рівень добробуту суспільства. Для розрахунку значення цього показника від величини ВВП віднімають вартісну оцінку негативних чинників (забруднення повітря і води, шум і перенаселення в містах тощо), які пов'язані з виробництвом, і додають грошову оцінку неринкових операцій (робота у сфері домашніх господарств, включаючи такі послуги, як приготування їжі, підтримання жител в чистоті, виховання дітей, догляд за немічними тощо), вартість продукції, створеної тіньовим сектором економіки, а також вартісну оцінку дозвілля та покращення якості товарів [6].

Спроба побудувати функцію суспільного добробуту належить американським економістам А. Бергсону та П. Самуельсону. Пропонована функція визначає сукупний добробут суспільства через добробут окремих його індивідів та має задовольняти дві умови. По-перше, вона має відповідати критерію Парето, тобто якщо корисність одних членів суспільства зростає, а інших не зменшується, то функція повинна зростати. Друга вимога полягає в тому, що значення функції не повинно залежати від перестановки її аргументів і, відповідно, означає рівну значущість усіх членів суспільства.

До розвитку економічних теорій добробуту населення долучились й інші дослідники, такі як А. Маршалл, Дж. Бьюкенен, Дж. Роулс, Р. Нозік, Л. Вальрас. У їхніх працях подано підходи до визначення добробуту населення та запропоновано інструментарій його вимірювання. Структурну схему еволюції теорій добробуту представлено на рисунку.

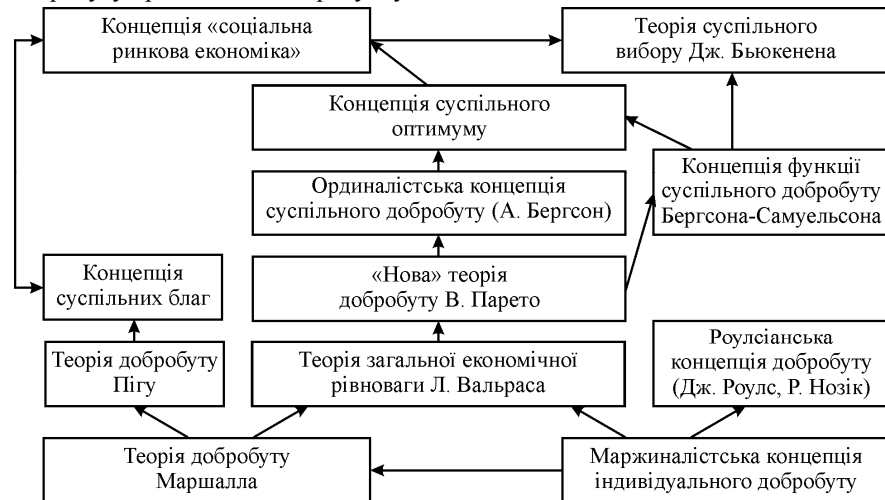

Рис. Структурна схема теорій добробуту населення

Отже, є два підходи до визначення категорії добробуту. У першому добробут населення розглядають як забезпеченість населення матеріальними благами та послугами. В іншому, окрім зазначених, також враховують економічні, політичні та соціальні права громадян, оскільки вони визначають умови для

підвищення матеріального добробуту та людського розвитку, який стикається з низкою проблем, загроз і ризиків, які потрібно досліджувати [7, с. 25; 8]. Причому їх треба не тільки досліджувати, а й виробляти методи управління ними, які допомагали б їх зниженню [9].

Сьогодні порівняння рівня життя населення різних країн через зіставлення доходів домогосподарств широко використовують міжнародні організації та національні урядові установи у розробленні заходів соціального і економічного розвитку. Так, згідно з рекомендаціями ООН, добробут населення розглядають як систему кількох елементів: здоров'я, що враховує демографічні умови, їжу, одяг, фонди споживання і накопичення; умов праці, зайнятості, організації праці; освіту (грамотність); житло; соціальне забезпечення; людські свободи. Для міжнародного зіставлення добробуту ООН використовує "індекс людського розвитку" (ІЛР), що містить три складові: економічний добробут (ВНД на одну особу), рівень здоров'я (очікувана тривалість життя) та рівень освіти (тривалість навчання) [10].

За даними звітів ООН про розвиток людини, у 2001 р. Україна за значенням показника ІЛР посідала 80 місце серед 175 країн світу, у 2005 р. – 78 місце серед 177 країн світу, у 2010 р. – 69 місце серед 169 країн світу, а у 2011 р. – 76 місце серед 187 країн світу та потрапила до групи країн із високим рівнем розвитку людського потенціалу (табл.).

Табл. Динаміка Індексу людського розвитку в Україні [11]

Рік	Очікувана тривалість життя при народженні (років)	Очікувана тривалість навчання дітей (років)	Середня тривалість навчання дорослих (років)	ВНД на одну особу (ІКС 2008, дол. США)	Індекс людського розвитку
1980	69,3	11,9	7,4	–	–
1985	70,1	12,2	8,2	–	–
1990	69,7	12,4	9,1	8928	0,690
1995	67,8	11,9	10,4	4153	0,644
2000	67,4	12,9	10,7	3882	0,649
2005	67,9	14,2	11,1	5976	0,696
2010	68,6	14,6	11,3	6534	0,710
2011	68,5	14,7	11,3	6175	0,729

Протягом 1990-2011 рр. очікувана тривалість життя при народженні в Україні зменшилася приблизно на рік, середня тривалість навчання зростає більш ніж на 2 роки (18,5 %), очікувана тривалість навчання – також більш ніж на 2 роки (24 %). Як свідчать дані табл., за останні двадцять років, коли розраховують ІЛР, в Україні відбулось значне погіршення за показником ВНД на одну особу, він зменшився на 30,1 %. Така динаміка цього показника значною мірою зумовлена трансформаційною кризою вітчизняної економіки, скороченням обсягів інвестицій та спадом виробництва.

У сучасній науковій літературі добробут визначають як характеристику соціально-економічних умов життя і задоволення потреб населення. Звичайно трапляються й інші трактування поняття "добробут", а саме:

- ступінь забезпеченості людей матеріальними та духовними благами;
- досягнута ступінь розвитку фізичних, матеріальних потреб людини;
- рівень розвитку фізичних, духовних, і соціальних потреб, ступінь їх задоволення, а також умови в суспільстві для розвитку і задоволення цих потреб.

Зауважимо, що одним із найважливіших напрямків розвитку теорії суспільного добробуту є підбір та вдосконалення системи показників для оцінки рівня суспільного добробуту в окремо взятій країні. Основна складність полягає в багатогранності добробуту і відборі відповідних показників. До основних показників оцінки добробуту суспільства відносять: показники доходів населення; рівень розподілу доходів між окремими групами населення; показники особистого споживання; показники бідності населення; показники економічної активності населення; показники культурно-освітнього рівня населення; показники, що оцінюють здоров'я населення; демографічні показники; показники соціального забезпечення населення; показники оцінки житлових умов населення; показники соціальної напруги в суспільстві.

Крім зазначених, використовуються й інші показники (наприклад темпи інфляції, ціни на найбільш вживані товари, кількість туристичних поїздок, відвідування музеїв, бібліотек, театрів). Як бачимо, всі показники добробуту так чи інакше пов'язані зі споживанням благ. Вони не є постійними і змінюються разом зі зміною характеру споживання. Одні показники відмирають, а інші – з'являються.

Однак, головним структурним елементом добробуту є рівень і диференціація доходів населення. Рівень доходів загалом – результат розвитку економіки країни та наявності в ній природних ресурсів. Диференціація доходів формується під впливом економічних, демографічних і соціальних факторів і вимірюється співвідношенням рівня матеріальної забезпеченості 10 % найбільш забезпечених і 10 % найменш забезпечених груп населення.

Варто зазначити, що однією з основних характеристик добробуту населення є міра відповідності грошових доходів прожитковому мінімуму. Так, у Конституції України передбачено, що "Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом" [12]. Прожитковий мінімум – це показник обсягу і структури споживання найважливіших матеріальних благ та послуг на мінімально допустимому рівні, що забезпечує умови підтримки активного фізичного стану населення. Бюджет прожиткового мінімуму відображає вартісну оцінку натурального набору прожиткового мінімуму, а також включає в себе витрати на податки та обов'язкові платежі.

Розглянемо розроблену нами методику порівняння добробуту населення кількох країн. Оскільки, з точки зору економіки, багатшими вважають ті, кому доступно більше товарів і послуг, то пропонуємо розраховувати економічний добробут населення як купівельну спроможність їхніх доходів. Для оцінювання добробуту населення врахуємо товари, що входять у споживчий кошик. Споживчий кошик – це набір товарів, що характеризує типовий рівень і структуру місячного (річного) споживання людини або сім'ї.

Нехай pr_k^i – ціна k -го товару споживчого кошику в i -тій країні, q_k^i – кількість k -го товару у споживчому кошику i -тої країни, $i = \overline{1, n}$, n – кількість країн, добробут яких порівнюється, $k = \overline{1, K}$, K – кількість товарів, що входять у споживчий кошик. Таким чином, вартісна оцінка споживчого кошику матиме вигляд

$$CCB^i = \sum_{k=1}^K pr_k^i \cdot q_k^i. \quad (1)$$

Оскільки оцінювання добробуту населення різних країн через зіставлення їхніх доходів потребує врахування курсів валют цих країн, тому розрахуємо паритет купівельної спроможності країн i та j . Для цього скористаємось такою формулою:

$$PPA^{ij} = \frac{CCB^i}{CCB^j}. \quad (2)$$

Паритет купівельної спроможності – співвідношення двох або кількох грошових одиниць, валют різних країн, що встановлюється за їх купівельної спроможності щодо певного набору товарів і послуг, у нашому випадку – споживчого кошика.

Рівень доходів населення є найважливішим індикатором добробуту суспільства, оскільки він характеризує стан купівельної спроможності і є визначальним фактором щодо соціальних можливостей населення: відпочинку, отримання освіти, підтримання здоров'я.

Тому наступний етап розрахунку економічного добробуту населення передбачає визначення показника доходів населення на одну особу в i -тій країні і має такий вигляд:

$$InPC^i = \frac{In^i}{P^i}, \quad i = \overline{1, n}, \quad (3)$$

де: In^i – сукупні доходи населення в i -тій країні; P^i – чисельність населення i -тої країни.

Обчислимо співвідношення між доходами населення у країнах i та j

$$IP^{ij} = \frac{InPC^i}{InPC^j}, \quad (4)$$

де $InPC^i$ – доходи на одну особу в i -тій країні.

Порівняння добробуту населення країн i та j пропонуємо здійснювати через зіставлення паритету купівельної спроможності (PPA^{ij}) та індексу доходів (IP^{ij}). Знайдемо відношення

$$D^{ij} = \frac{IP^{ij}}{PPA^{ij}}, \quad (5)$$

яке є безрозмірною додатною величиною. Економічна інтерпретація цієї величини є такою: якщо її значення більше одиниці, то рівень економічного добробуту населення i -ї країни є вищим за рівень цього добробуту населення j -ї країни і у випадку коли D^{ij} є дробовим, навпаки – рівень економічного добробуту населення i -ї країни є нижчим за рівень цього добробуту населення j -ї країни.

Внаслідок розрахунку величин D^{ij} для всіх можливих пар i та j отримаємо матрицю D розміру $n \otimes n$, на головній діагоналі якої будуть одиниці. Використаємо цю матрицю для ранжирування досліджуваних n країн за рівнем їхнього економічного добробуту.

Суть запропонованого алгоритму для виконання цього ранжирування полягає в такому. Шукаємо рядок матриці D , всі елементи котрого є рівними чи більшими одиниці. Нехай цей рядок має номер k . Відповідній цьому рядку країні присвоюємо перший ранг і виключаємо з подальшого аналізу. Далі знову шукаємо рядок матриці D , всі елементи котрого є рівними чи більшими одиниці, за винятком елемента, який стоїть у k -у стовпці. Відповідній цьому рядку країні (нехай це буде рядок з номером l) присвоюємо другий ранг і виключаємо з подальшого аналізу. Після цього знову шукаємо рядок матриці D , всі елементи котрого є рівними чи більшими одиниці, за винятком елементів, які стоїть у k -у та l -у стовпцях. Відповідній цьому рядку країні присвоюємо третій ранг і т.д. Почергово присвоївши ранги $n-1$ країні і виключивши їх з подальшого аналізу, країні, що залишилась присвоюємо ранг n . Внаслідок, всі досліджувані країни будуть ранжировані за рівнем економічного добробуту їхнього населення.

Таким чином, внаслідок виконаного дослідження встановлено, що незважаючи на значний доробок науковців у питанні вимірювання економічного добробуту населення країни, на сьогодні відсутні ефективні методики, які давали б змогу остаточно вирішити цю проблему. Запропонований у роботі алгоритм ранжирування країн за рівнем економічного добробуту їхніх домогосподарств є ще одним підходом до вирішення розглянутої проблеми. Він буде корисним міжнародним організаціям для виконання розрахунків у разі зіставлення країн за добробутом їхнього населення.

Література

1. Приймак В.І. Регіональні ринки праці України: трансформація та механізми регулювання : монографія / В.І. Приймак. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 256 с.
2. Skorupka D. Neural Networks in Risk Management of a Project / D. Skorupka // 2004 AACE International Transaction, (CSC.1.51 – CSC.1.57), The Association for the Advancement of Cost Engineering, USA. – Washington, 2004. – Pp. 23-29.
3. Приймак В.І. Нечітке оцінювання рівня економічного добробуту домогосподарств / В.І. Приймак // Економіка: реалії часу. – 2011. – № 1 (1). – С. 149-158.
4. Агапова И.И. История экономической мысли / И.И. Агапова. – М. : Ассоциация авторов и издателей "ТАНДЕМ". Изд-во ЭКМОС, 1998. – 248 с.
5. Пигу А. Экономическая теория благосостояния : пер. с англ. / А. Пигу. – М. : Изд-во "Прогресс", 1985. – Т. 1. – 236 с.
6. Приймак З. Макроекономічний аналіз доходів домогосподарств країн східної Європи / З. Приймак // Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка. – Сер.: Економічна. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка. – 2010. – Вип. 42. – С. 529-538.
7. Людський потенціал: механізми збереження та розвитку : монографія / НАН України. Ін-т економіки промисловості / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін. – Донецьк, 2008. – 468 с.
8. Skorupka D., Hastak M., Identification and Analysis of Risk Indicators of an Increase in Construction Project Costs, Zeszyty Naukowe Politechniki Gdańskiej 602, Budownictwo Ładowe, Nr 59, KLiW PAN. – Krynica, 2006. – S. 223-230.
9. Skorupka D., Risk Management in Building Projects, AACE International Transaction, (CSC.1.91 – CSC.1.96), The Association for the Advancement of Cost Engineering, USA, Orlando 2003. – Pp. 123-125.
10. Ігнатюк А.О. Методичні підходи до вимірювання розвитку суспільного добробуту / А.О. Ігнатюк. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2010_34/Zmist/6PDF.pdf
11. Human Development Report 2011. [Electronic resource]. – Mode of access <http://www.mfa.gov.ua>. [Electronic resource]. – Mode of access <http://www.hdr.undp.org>
12. Конституція України: від 28 червня 1996 р., № 2222-IV. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.zakon.rada.gov.ua/>.

Приймак В.И., Голубнык О.Р. Ранжирование стран по уровню экономического благосостояния их населения

Проанализирована эволюция экономических теорий благосостояния населения. Исследованы методологические подходы к измерению экономического благосостояния домашних хозяйств. Сформирована система показателей, что позволяет адекватно оценить благосостояние населения страны. Предложен алгоритм ранжирования стран по уровню экономического благосостояния их населения, который учитывает покупательную способность доходов их домохозяйств.

Ключевые слова: экономическое благосостояние, благосостояние населения, доходы населения, потребительская корзина, паритет покупательной способности.

Przyimak V.I., Golubnyk O.R. Ranging of countries on the level of economic welfare of their population

The evolution of economic theories of welfare is analyzed. Methodological approaches to measuring economic welfare of households are investigated. The system of indicators, allowing adequately estimate the welfare population is formed. The algorithm of ranking countries in terms of economic welfare of their population is proposed, which takes into account the purchasing power of income of their households.

Keywords: economic welfare, welfare, income, basket of consumer goods, purchasing power parity.

УДК 338.246

Проф. Т.Г. Васильців, д-р екон. наук;
магістрант А.А. Литвинчук – Львівська КА

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто поняття життєздатності. Встановлено основні параметри, які дають змогу оцінити рівень життєздатності підприємства. Виявлено взаємозв'язок зазначеного поняття з фінансовою стійкістю та визначено причини впливу на неї.

Ключові слова: життєздатність підприємства, параметри життєздатності, фінансова стійкість, платоспроможність.

Постановка проблеми. У сучасних умовах жорсткої конкуренції важливим є ефективне функціонування підприємства, тобто визначення його життєздатності. Ця категорія охоплює широкий перелік властивостей, без наявності яких здійснення діяльності буде неможливим. Умовою життєздатності та основою стабільності стану є стійкість підприємства. Ефективне управління фінансовою стійкістю дає змогу підприємству адаптуватися до умов зовнішнього середовища. Саме тому достатньо актуальним є завдання дослідження забезпечення життєздатності підприємства.

Мета роботи полягає у дослідженні теоретико-методичних та прикладних аспектів забезпечення життєздатності підприємства.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення життєздатності підприємства пов'язане з вирішенням сукупності проблем економічної безпеки, адаптації, ефективного функціонування та розвитку підприємств у реальних умовах. Ці проблеми порушено у багатьох працях, як вітчизняних, так і закордонних вчених. Однак сьогодні ще не створено загально визнаної теорії життєздатності підприємства, практичне застосування якої дозволило б істотно прискорити процеси адаптації підприємств до реальних умов існування.